

УДК 32:572.027]:061.1ЄС

DOI <https://doi.org/10.30970/PPS.2025.62.44>

МІГРАЦІЯ ТА ВИКЛИК ТРАЙБАЛІЗМУ В МАСШТАБАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ: ВІДТВОРЕННЯ ІДЕНТИЧНОСТІ В УМОВАХ РЕГІОНАЛЬНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ

Михайло Шабанов

*Одеський національний університет імені І. І. Мечникова,
кафедра політології
Французький бульвар, 24/26, 65000, м. Одеса, Україна*

Геополітичний простір сучасного Європейського Союзу є досить диференційованим зі значним переважанням національного над надінституційним (загальноєвропейським інституційним середовищем) у внутрішній політиці та міграційній стратегії кожної окремої держави-учасника.

Міграційні процеси не є при цьому замкненими, а отже, зумовлюють автентичні виклики як для переселених груп, так і для спільнот, які приймають мігрантів. Це сприяє, наприклад, взаємній конфронтації мігрантів з Близького Сходу та корінних французів або німців на сучасному етапі. Наявність радикалізації «неоколоніального» сприйняття мігрантів постає як додаткова перепона, яка масштабується залежно від регіональної належності «корінних» європейців. Трайбалістичні відносини в цьому контексті є анахронічними та породжують специфічну ідентичність, однак вони є дієвими з погляду соціального «виживання» в суто екстремальних умовах відсутності нормалізованих «зовнішніх» відносин соціального несприйняття. Класичне розуміння трайбалістичних відносин при цьому набуває достатньою мірою обмеженого характеру в часі й просторі. Однак чітко можна простежити, як цей умовно обмежений характер здатен змінити загальну картину в сучасному мігрантському середовищі країн ЄС.

Загалом, трайбалізм є одним із факторів, що впливають на міграційні процеси та їхні наслідки в ЄС. Він може як сприяти виживанню та адаптації мігрантів у новому суспільстві, так і породжувати соціальні та політичні проблеми, посилюючи розбіжності між різними групами населення. Системні зрушення відбуваються в контексті поглиблення конфліктів за етнорелігійними та соціальними ознаками. Маргіналізація жителів бідних районів провідних європейських столиць і великих міст, де перебувають мігранти, часто зумовлена небажанням влади вирішити проблему в суто соціальному ключі, тобто надати широкі можливості для соціальної мобільності та зміни власного статусу, отримання більш прибуткової професії. Масштаби міграції стають магістральною умовою цієї неспроможності.

Процес зростання правового або ультраконсервативного популізму створює умови посилення політичного тиску на мігрантські спільноти в провідних державах ЄС. Зокрема, ідеться про Німеччину та Францію. Загалом зростають та радикалізуються антимігрантські виступи поза ЄС, зокрема у Великій Британії, що має прояв у масштабних протестах у Лондоні під ультраправими гаслами. Така ситуація де-факто зумовлює конфронтаційні тенденції.

Країни-члени ЄС мають глибокі розбіжності з питань міграційної політики через національні, культурні, ціннісні та соціально-економічні контексти сприйняття. Деякі держави, особливо в Східній Європі, відмовляються приймати мігрантів за квотами, що створює загрозу розколу й підриває принцип європейської єдності.

Ключові слова: трайбалізм, міграція, політичні процеси, політичні інститути, політична антропологія, політичний конфлікт, політична ідентичність.

Актуальність статті. Масштабні міграційні процеси змінюють загальний етнічний та соціокультурний ландшафт сучасного Європейського Союзу. На надінституційному й

національному рівні визначені «білі плями» та загальні проблемні зони в координації та намаганні системно вплинути на міграційні процеси і їх наслідки. Мігранти роблять внесок в економіку ЄС, займаючи робочі місця і сплачуючи податки. Однак їх інтеграція в суспільство може бути складною, особливо в разі мовних і культурних бар'єрів. Є виклик «незалучення», що переростає в соціально-криміналізовані моделі сприйняття соціально-економічного та соціально-політичного середовища. Такі моделі сприйняття характерні для мігрантського середовища у Франції, з відтворенням конфліктогенних соціальних просторів та сплесків насильницьких дій зі боку маргіналізованих спільнот передмість.

Об'єктом дослідження є міграція та виклик трайбалізму в масштабах Європейського Союзу.

Мета статті – визначити специфічні особливості трайбалізму та відтворення ідентичності мігрантів у Європейському Союзі на сучасному етапі.

Геополітичний простір сучасного Європейського Союзу є достатньою мірою диференційованим зі значним переважанням національного над надінституційним (загальноєвропейським інституційним середовищем) у внутрішній політиці та міграційній стратегії кожної окремої держави-учасника.

Кожна хвиля міграції для окремих країн стає масштабним викликом, зокрема у вимірі замкненості та небажання мігрантів інтегруватись у місцеві спільноти через намагання зберегти власну ідентичність уже в умовах іншої країни, не своїми соціокультурними наративами. Фактично трайбалізація стає засобом жорсткого збереження корінної ідентичності.

Так, трайбалізм є одним із факторів, що впливають на міграційні процеси та їхні наслідки в ЄС. Він може як сприяти виживанню та адаптації мігрантів у новому суспільстві, так і породжувати соціальні та політичні проблеми, посилюючи розбіжності між різними групами населення. Системні зрушення відбуваються в контексті поглиблення конфліктів за етнорелігійними й соціальними ознаками. Маргіналізація жителів бідних районів провідних європейських столиць і великих міст, де перебувають мігранти, часто зумовлена небажанням влади вирішити проблему в суто соціальному ключі, тобто надати широкі можливості для соціальної мобільності та зміни власного статусу, отримання більш прибуткової професії. Масштаби міграції стають магістральною умовою цієї неспроможності. Окремо необхідно наголосити на низьких спроможностях суспільної системи держави, що приймає мігрантів до надання можливостей для політичної мобільності.

Явище міграції та викликів до неї, негативних аспектів трайбалізації мігрантів у своїх роботах досліджували як європейські (У. Брандл, П. Волегем, Н. Пак, Ч. Тейлор, М. Уолцер, О. Ференц), так і вітчизняні аналітики (О. Малиновська, Ю. Римаренко, С. Швець та інші). Можна констатувати відсутність єдиного аналітичного виміру та синтезованого методологічного погляду на виклик трайбалізації і відтворення мігрантами власної ідентичності в країнах Європейського Союзу, суттєвими є зрушення в розробленні правових та соціальних передумов «капсулювання» емігрантських спільнот і їх фрагментованої участі в суспільних процесах у провідних країнах регіонах.

Українська дослідниця С. Швець у статті «Міграційні потоки в країнах ЄС: виклики та шляхи регуляції» наголошує: «У кожній країні є прихильники та противники міграції, які використовують міграційні процеси як засіб збільшити власну популярність та здобути прихильність електорату. Популізм не має обґрунтування певним процесам і заходам, але розколює суспільство, що є вигідним для окремих політичних сил особливо під час виборів. Однак він не дає відповіді на міграційні виклики, тож шляхи регуляції міграційних

потоків кожна країна обирає самостійно з урахуванням зовнішньої та внутрішньої політики, специфіки міграційного потоку, геополітичного розташування країни» [1, с. 64].

М. Ляшко в дослідженні «Сучасні виклики міграційних процесів та їх аналіз» наголошує: «На сучасному етапі пріоритети міграційної політики включають шість різних напрямів: підтримка легальної міграції до ЄС для працевлаштування, навчання, об'єднання сім'ї тощо; посилення контролю на зовнішніх кордонах ЄС; міжнародна співпраця з питань міграції; нерегулярна міграція; притулок; внутрішня міграція і Шенгенська угода» [2, с. 143].

Міграційні процеси не є при цьому замкненими, а отже, зумовлюють автентичні виклики як для переселених груп, так і для спільнот, які приймають мігрантів [3]. Це сприяє, наприклад, взаємній конфронтації мігрантів з Близького Сходу та корінних французів або німців на сучасному етапі. Наявність радикалізації «неоколоніального» сприйняття мігрантів постає як додаткова перепона, яка масштабується залежно від регіональної належності «корінних» європейців.

Визначення трайбалізму, однак, не є абсолютно одновимірним та однозначним. Найбільш широке визначення трайбалізму – це абсолютизація племінного мислення, поведінки та устрою в умовах суспільства на сучасному етапі. Трайбалістичні відносини в цьому контексті є анахронічними, однак дієвими з погляду соціального «виживання» в суто екстремальних умовах відсутності нормалізованих «зовнішніх» відносин.

У сучасних умовах Європейського Союзу трайбалістичні відносини поширюються як на мігрантське середовище, так і на представників молодіжних контркультур, тобто йдеться вже про так званий новий трайбалізм.

Класичне розуміння трайбалістичних відносин при цьому набуває досить обмеженого характеру в часі й просторі. Однак чітко можна простежити, як цей умовно обмежений характер здатен змінити загальну картину в сучасному мігрантському середовищі країн ЄС.

При цьому варто зауважити, що трайбалізм має перенесений характер. Він інкорпорується з інших цивілізаційних ландшафтів, що внеможливує суттєве викреслення його впливу [4]. В ідеальному стані повинен мати більш розмитий характер, і велика частина спільнот мігрантів та їх окремих представників повинні швидко інтегруватись у країну, яка приймає.

У реальній ситуації повної та однозначної інтеграції та асиміляції не відбувається, і на загальному фоні мультикультурної парадигми формується декілька вимірів ставлення до інтеграції як зовнішнього, тобто поверхневого змінного механізму, який потрібен виключно заради економічних пріоритетів та динамізації руху між країнами сучасного Європейського Союзу [5].

Трайбалістичні відносини мають спрямованість відтворення механізмів соціалізації та соціально-політичного вираження, репрезентації свого політичного «я» крізь загальну призму спільних родинних, кланових, родинно-племінних, місницьких інтересів.

Зовнішній характер інтеграційних процесів уходження в нове суспільство фактично не відповідає першочерговому власному фундаменту. Тобто відбувається соціальне «капсулювання» та орієнтація на клановий соціальний порядок і захист, де поза колами кланових соціально-політичних та більш глибоких соціально-культурних відносин не існують у просторі ефективності інші. «Кланова» ідентичність замінює інші орієнтири для кожної конкретної особи та вивільнює політичний і правовий нігілізм щодо держав, що надають прихисток, адже в разі посилення трайбалістичних проявів у соціальній та політичній поведінці зберігаються елементи внутрішньої групової солідарності та навіть елементи безпеки з боку кланових структур.

Сучасний трайбалізм мігрантів з Близького Сходу, Африки, Азії – це ситуація капсулювання в межах власних спільнот та швидкий рух між країнами, що приймають. Капсулювання постає системним процесом у сенсі внутрішньої логіки та зовнішніх специфічних процесів, які підштовхують до географічної мобільності з втратою та змінами в статусі, а відповідно, набуття нових соціально-політичних ролей, часто із загальними статусними «падіннями» та радикальною маргіналізацією.

Саме маргіналізація є частиною сегментування соціальних зв'язків та підсилює трайбалістичні настрої як звичайні та цілком зрозумілі в контексті зумовлення великих викликів тощо.

Такий спектр стає можливим та популярним через те, що своя спільнота надає захист, сприяє формуванню кіл підтримки тощо. Навколишнє середовище мігрантськими спільнотами сприймається як вороже. Варто зауважити, що місцеве населення багатьох європейських країн загалом виступає проти збільшення кількості мігрантів, а отже, формує соціально-політичний контекст несприйняття та депривації[6].

Цим врешті-решт користуються популістичні політичні партії, зокрема у провідних економіках Європейського Союзу, а саме у ФРН, Франції, Італії. Приклад держав-лідерів Європейського Союзу, а точніше політиків-популістів наслідують інші, зокрема в регіоні Центрально-Східної Європи. Мігрантське питання в Польщі, Словаччині, Чехії, Угорщині постає не менш гостро, і фактично цим користуються політичні сили євроскептичного, ультраконсервативного напрямку [7].

Виникає ситуація посилення боротьби «свої – чужі» в його класичній аналітичній та практико-прикладній інтерпретації політичної антропології, де кожна сторона не бажає йти на компроміс, а тим самим, з одного боку, багатоступенєво йде посилення соціального й політичного капсулювання мігрантських спільнот, а з іншого – значно посилюється несприйняття культурної унікальності інших, відсутність соціально-психологічної емпатії та, як результат, суттєве зміщення політико-партійного вектора репрезентації інтересів європейців в ультраконсервативний дискурс [8]. Останній, своєю чергою, не наділений запобіжними елементами перед системними конфліктами, які можуть перерости в затяжні соціально-політичні кризи. У публічному дискурсі ультраконсерватори ототожнюють проблематику міграції та трайбалізації з лівим напрямом в ідеологічному сенсі, що дійсно трансформує сприйняття в суспільній свідомості соціальної, економічної ролі мігранта.

Крім того, у сучасних умовах логічною та закономірною стає небезпека реальної соціально-політичної поляризації від елементів трайбалізації європейців та часто вимушеної трайбалізації мігрантів перед загрозами втратити відчуття безпеки та соціальної, а часто й релігійної захищеності перед різноманітними заборонами та випадками від ультраконсервативних сил, які формують монолітний за сутністю антимігрантський дискурс, що має багато спільних рис і незалежно навіть від країни, де перебувають мігрантські спільноти.

Замкненість емігрантських спільнот з регіонів Африки, Азії, Близького Сходу часто пояснюється потребою в збереженні власної ідентичності та соціально-політичної єдності в умовах зовнішнього тиску. До того ж після формування цілісного «ядра» такої спільноти фактично шлях до формування гетто, що спирається на трайбалістичні принципи, стає вже визначеним обставинами та внутрішніми детермінантами тощо.

Останніми роками спостерігається значне зростання нелегальних перетинів кордонів ЄС, особливо через Середземномор'я та Балкани. Основні національності серед мігрантів – сирійці, афганці, тунісці, бангладешці та громадяни Малі.

Необхідно зазначити, що міграція є складним системним процесом, який вимагає комплексного наукового та практичного підходу й співпраці між різними країнами та

суспільними групами. Поняття «трайбалізм» і «міграція» тісно пов'язані в контексті сучасних європейських суспільств. Трайбалізм – це відданість своїй «групі» (племені, клану, нації, етнічній групі) і недовіра або ворожість щодо «чужих». У сучасних умовах трайбалізм стійко викликає дестабілізацію в умовах демократичних систем.

Подолання викликів, пов'язаних з міграцією та трайбалізмом, є ключовим для забезпечення стабільності та розвитку Європейського Союзу. Мігранти, особливо з країн, де племінні або кланові зв'язки відіграють важливу роль, можуть формувати закриті спільноти в країнах, що їх приймають. Це дає їм змогу зберігати свою культуру, мову та традиції. Коли згуртованість мігрантських груп набуває рис трайбалізму, що може призвести до напруженості та конфліктів з корінним населенням. Відсутність інтеграції, паралельне існування соціальних норм і цінностей, а також конкуренція за ресурси можуть стати джерелами соціальної напруженості.

У сучасних умовах трайбалістичні настрої серед мігрантів у країнах Європейського Союзу лише нарастають у контексті економічних та політичних викликів. Спільноти країн, що приймають мігрантські потоки, часто є носіями ідей та настроїв щодо їх повного культурного поглинання. Певним чином це можна позначити як системну кризу в політиці мультикультуралізму.

Зростання трайбалістських настроїв як серед мігрантів, так і в суспільстві, що приймає, може впливати на політичні процеси. У Європі це проявляється в посиленні популістських й антимігрантських настроїв, введенні більш жорстких міграційних правил і дискусіях про мультикультуралізм.

В. Костенко в статті «Політика інтеграції мігрантів у ЄС як чинник демократичної стабільності» наголошує: «Для підвищення ефективності політика країн-членів ЄС з питань інтеграції іммігрантів має містити заходи не лише в міграційній, а й в інших сферах життєдіяльності суспільства, насамперед у галузі працевлаштування, забезпечення доступу мігрантів до освітніх, медичних, соціальних послуг. Крім того, необхідно врахувати специфічні групи мігрантів (молоді, жінок, біженців). Спільні зусилля урядів повинні бути спрямовані на суспільство, забезпечити його готовність до прийняття мігрантів, культурної та мовної диверсифікації, формування нової ідентичності при збереженні основ європейської культури» [9, с. 85].

У статті «Міжнародний правовий захист прав мігрантів у ЄС: сучасний стан» українські дослідники Р. Харитонов та О. Шишименко акцентують: «Система міжнародно-правового захисту прав мігрантів у ЄС є доволі розгалуженою, яка містить чотири статуси міжнародно-правового захисту, які чітко врегульовані законодавчими актами, які визначають процедури надання, кількість законодавчих актів, що створюють умови надання захисту, стандарти та процедури надання такого захисту» [10, с. 90].

Отже, сама система захисту прав мігрантів та її недосконалість у кожній окремій державі ЄС може сприяти підтримці трайбалістичних елементів на практиці. Власне, сучасна політична антропологія розглядає співвідношення цих аспектів у деталізованому фокусі.

Висновки. Мігранти часто перебувають поза електоральними процесами через особливості власного соціально-економічного положення, рівня абсентеїзму, відкритого культурного несприйняття політичного порядку денного, держави, яка надає прихисток певній особі або групі мігрантів. Інклюзія в соціальні та політичні процеси залишається найбільш відкритою до обговорення проблемою в контексті сучасних викликів.

Міграція в ЄС є одним із найбільш обговорюваних питань, особливо останніми роками. Проблемним є сутнісне відокремлення трайбалізму, що проявляє себе в напрямі сепаратизму та трайбалізму емігрантських спільнот.

Водночас зростання правового або ультраконсервативного популізму створює умови посилення політичного тиску на мігрантські спільноти в провідних державах ЄС. Зокрема, ідеться про Німеччину та Францію. Загалом, зростають та радикалізуються анти-мігрантські виступи поза ЄС, зокрема у Великій Британії, що проявляється в масштабних протестах у Лондоні під ультраправими гаслами. Така ситуація де-факто зумовлює конфронтаційні тенденції.

Країни-члени ЄС мають глибокі розбіжності з питань міграційної політики через національні ціннісні та соціально-економічні контексти сприйняття. Деякі країни, особливо в Східній Європі, відмовляються приймати мігрантів за квотами, що створює загрозу розколу й підриває принцип європейської єдності. Особливо це стосується таких країн, як Угорщина та Словаччина.

Список використаної літератури

1. Швець С. Л. Міграційні потоки в країнах ЄС: виклики та шляхи регуляції. *Політікус*. 2023. Вип. 3. С. 63–67.
2. Ляшко М. Сучасні виклики міграційних процесів та їх аналіз. *Геополітичні пріоритети України. Збірник наукових праць*. 2023. Вип. 2(31). С. 139–147
3. Гай-Нижник П. Транснаціональні і міграційні процеси: нова світова дійсність і сучасний виклик для Європи та України. Імміграція і транснаціоналізм: навчальний посібник / за ред. П. Токаря. Ужгород : ДВНЗ «УжНУ», 2023. С. 111–155.
4. How the EU manages migration flows. URL: [How the EU manages migration flows – Consilium \(europa. eu\)](https://consilium.europa.eu/en/policy-areas/migration/)
5. Луцишин Г. Міграційна криза в ЄС: проблема безпеки зовнішніх кордонів та загострення міжетнічних конфліктів. *Політичні науки*. 2015. Vol. 1, № 2. С. 41–45.
6. Малиновська О. А. Міграційна криза в Європі: пошуки шляхів розв'язання та наслідки для України. *Стратегічні пріоритети*. 2016. № 3(40). С. 104–114.
7. Малиновська О. Міграційна політика: глобальний контекст та українські реалії : монографія. Київ : НІСД. 2018. 472 с.
8. Мартянова Р. А. Досвід країн ЄС у сфері протидії нелегальній міграції: виклики та шляхи їх вирішення. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Публічне управління та адміністрування*. С. 189–195.
9. Костенко В. Політика інтеграції мігрантів в ЄС як чинник демократичної стабільності. *Наукові праці Міжрегіональної академії управління персоналом. Політичні науки та публічне управління*. 2023. Вип. 2(68). С. 80–87.
10. Харитонов Р. Ф., Шишименко О. І. Міжнародно-правовий захист прав мігрантів у ЄС: сучасний стан. *Правова система: теорія і практика*. 2022. № 4. Ч. 3. С. 87–90.
11. Wolleghem P. G. Where is the EU's Migrant Integration Policy Heading? *International Review of Public Policy*. 2019. № 1–2. P. 218–237. URL: <https://journals.openedition.org/irpp/396>.
12. Brandl U. Integration in the New Pact: A difficult compromise between a limited EU competence and a successful policy. 2021. EU Immigration and Asylum Law and Policy. URL: <https://eumigrationlawblog.eu/integration-in-the-new-pact-a-difficult-compromise-between-the-lack-of-competence-and-the-importance-of-integration-for-a-successful-migration-policy/>

MIGRATION AND THE CHALLENGE OF TRIBALISM IN THE EUROPEAN UNION: REPRODUCTION OF IDENTITY IN THE CONTEXT OF REGIONAL INSTABILITY

Mikhailo Shabanov

Odessa National University named after I. I. Mechnikov,

Department of Political Science

French Boulevard 24/26, 65000, Odessa, Ukraine

The geopolitical space of the modern European Union is sufficiently differentiated, with a significant predominance of the national over the supra-institutional (pan-European institutional environment) in the domestic policy and migration strategy of each individual member state.

Migration processes are not closed, and therefore pose real challenges for both displaced communities (groups) and communities that accept migrants. This contributes, for example, to mutual confrontation between migrants from the Middle East and native French or Germans at the present stage. The radicalisation of the 'neo-colonial' perception of migrants is an additional obstacle, which varies in scale depending on the regional affiliation of 'native' Europeans. Tribalistic relations in this context appear anachronistic and give rise to a specific identity, but they are effective in terms of social 'survival' in the extreme conditions of the absence of normalised 'external' relations of social rejection. The classical understanding of tribalistic relations thus becomes sufficiently limited in time and space. However, it is clear to see how this conditionally limited nature can change the overall picture in the contemporary migrant environment of EU countries.

Overall, tribalism is one of the factors influencing migration processes and their consequences in the EU. It can both contribute to the survival and adaptation of migrants in a new society and generate social and political problems, exacerbating differences between different population groups. Systemic changes are taking place in the context of deepening conflicts along ethnic, religious and social lines. The marginalisation of residents of poor areas of major European capitals and large cities where migrants live is often due to the authorities' unwillingness to address the problem in a purely social context, i.e. to provide broad opportunities for social mobility and change of status, and to obtain a more lucrative profession. The scale of migration is becoming a key factor in this failure.

The rise of legal or ultra-conservative populism is creating conditions for increased political pressure on migrant communities in leading EU countries, particularly Germany and France. In general, anti-migrant rhetoric is growing and becoming more radical outside the EU, including in the United Kingdom, as evidenced by large-scale protests in London under far-right slogans. This situation is de facto causing confrontational tendencies.

EU member states have deep differences on migration policy due to national, cultural, value-based and socio-economic contexts of perception. Some states, especially in Eastern Europe, refuse to accept migrants under quotas, which creates a threat of division and undermines the principle of European unity.

Key words: tribalism, migration, political processes, political institutions, political anthropology, political conflict, political identity.

Дата першого надходження рукопису до видання: 24.09.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 23.10.2025

Дата публікації: 23.12.2025